

ACADEMIA DE MUZICĂ BISERICESCĂ ÎN TRECUT ȘI ASTĂZI

Preot drd. Laurian Popa

THE CHURCH MUSIC ACADEMY, IN THE PAST AND THE PRESENT

Abstract: For Romanians, Byzantine music was, in addition to folklore, for over a millennium, the main form of Romanian culture. In its simplest of forms – individual or collective musical learning existed ever since religion or the Christian Church appeared on these reams, since the forms of manifestation of religious practice entails singings, as well. This, however, required schools teaching liturgy, reading and writing, and church singings. Therefore, musical learning in Romanian countries originates, similarly to all the Christian world of the Middle Ages, in the Church's need to prepare the officiants of the religious cults to carry out liturgical singings.

Keywords: music, culture, church, liturgical

„Sind tiefe die Brunnen der Vergangenheit” („Izvoarele trecutului sunt adânci”), afirma un gânditor german. Sensul acestei cugetări conține un adevăr și cu privire la trecutul nostru cultural.

În afară de arheologie, unde avem dovezi din chiar primele secole, în niciun alt domeniu nu se păstrează documente scrise din secolele X–XII, cum avem în muzica bizantină – cunoscutele evangheliare cu notație ecfonetică.

La români, muzica bizantină a fost, alături de folclor, timp de peste un mileniu, principala formă de cultură românească. După afirmația muzicologului Romeo Ghircoiașu – „Istoria muzicii românești din epoca feudală și de mai târziu nu se poate face fără cercetarea aprofundată a documentelor muzicale bizantine din țara noastră. De aceea, investigarea

acestor documente care urcă până la izvoarele cântecului popular românesc în epoca traco-dacilor și apoi tratează muzica din epoca feudală.”¹

Datorită unui grup de bizantinologi în frunte cu savantul român I. D. Petrescu, istoria învățământului muzical a fost împinsă până către secolele X–XI.

Într-o formă simplă – învățământul muzical individual sau colectiv exista de când a apărut religia și biserica creștină pe aceste meleaguri, întrucât formele de manifestare ale practicii religioase presupun și cântarea. Pentru aceasta au fost necesare școli în care să se învețe liturghia, scris-cititul și cântarea bisericească.

Așadar, învățământul muzical în țările române își are originea, ca în toată lumea creștină a evului mediu, în necesitatea bisericii de a-i pregăti pe oficianții cultului religios pentru executarea cântărilor liturgice.

Mănăstirile sunt centrele de cultură muzicală unde „se învață stăruitor cântarea tradițională – bizantină, grecește și slavonește la început, românește apoi...”².

„Pe la 1300 – precizează Nicolae Iorga – nu era altă școală decât a mănăstirilor și a bisericilor. Călugării aveau nevoie de slujbă, mănăstirile aveau nevoie neconținut de călugări noi, țării îi trebuiau vlădici, în bisericile mari se cereau dascăli cu bun meșteșug de citire și cântare...”²

Alături de aceste vetre de zel monahal în care s-au plămădit psaltirile, letopisețele și manuscrisele muzicale, și alte instituții bisericești se găsesc din vreme în serviciul învățării muzicii. „Episcopii și bisericile erau mai întotdeauna școli unde copiii învățau să citească, să scrie și să cânte”.

După întemeierea statelor românești, biserica, organizându-se mai temeinic, cu mitropolii, episcopii, mănăstiri și biserici, înființează școli, cu scopul de a pregăti slujitori bisericești pentru nevoile de cult ale acestora, ca și pentru cele 2.500 – 3.000 de sate existente la finele secolului al XIV –lea, pe teritoriul dintre Carpați și Dunăre, fiind necesar un număr de citeți, cântăreți, diaconi și preoți.

Secolul al XV –lea a marcat o continuă ascensiune politică, socială și culturală a celor două Principate Române. Pe timpul acestui avânt cultural – care și-a atins apogeul în ultima parte a domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt și a urmașilor săi apropiați – în a doua jumătate a secolului al XV –lea, concomitent cu școala franco-flamandă, din epoca Renașterii, își face apariția la Putna, o școală de tip bizantin, a cărei asistență se întinde timp de aproape un secol, la care învățau și tineri de peste hotare și de la care ne-a rămas un număr de 11 manuscrise muzicale, corifeu al acestei școli fiind Eustatie Protopsaltul.³

¹ Romeo Ghircoiașu – *Contribuții la istoria muzicii românești*, p. 26-27, vol.I, București, Editura Muzicală, 1963

² Sebastian Barbu-Bucur – *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea și aportul original al culturii autohtone*, p. 32, Editura Muzicală, București, 1989

³ Titus Moisescu – *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, p. 14-15, Editura Muzicală, București, 1996

Nu numai în Moldova ci și în celelalte țări românești s-a cântat muzica bizantină.

La Brașov s-a deschis o școală încă din ultimul pătrar al secolului al XV-lea sau poate mai devreme.⁴ Cercetătorii stabilesc ca dată a deschiderii ei, anul 1495.

Școala muzicală din Scheii Brașovului, unde veneau tineri din toată Transilvania și chiar din Țara Românească, s-a bucurat de un mare prestigiu în rândul românilor, pe o perioadă de timp mai mare decât a tuturor școlilor de pe teritoriul României, muzica psaltică fiind cultivată aici fără întrerupere chiar și după 1701, pentru că Brașovul era cel mai important centru de rezistență al românilor în fața prozelitismului calvin și apoi catolic.

Pe vremea lui Constantin Brâncoveanu existau în București cinci școli oficiale în care se învăța muzică psaltică⁵ iar pe la 1823 existau numai în București patru asemenea școli⁶ Macarie Ieromonahul fiind epistat (inspector).

Unirea Țărilor Române a prilejuit o serie de procese reformatoare, care aveau drept scop progresul social, independența națională și dezvoltarea culturii.

Între aceste realizări se înscrie și înființarea Conservatorului din București, la 6 octombrie 1864. Factorii care au determinat acest eveniment, consemnat prin decretul nr.1312 al „Regulamentului pentru Conservatorul de Muzică și Declamațiune”, au fost demersurile și propunerile lui Alexandru Flechtenmacher, capabile să convingă autoritățile că „școlile de muzică în starea de astăzi nu prezintă nicio garanție de progres pentru viitor, ci numai o cheltuială infructuoasă” și că „s-ar cuveni a se pune și școlile de muzică pe un picior stabil, spre a putea deveni pe viitor un adevărat Conservator”⁷.

Regulamentul dat publicității prevedea înființarea în România a două Conservatoare de Muzică și Declamațiune: unul la Iași și unul la București. Scopul Conservatorului era: „Formarea de artiști în muzica **bisericească**, instrumentală, vocală și în arta dramatică, cât și de a lucra cu toate mijloacele la întinderea și îmbunătățirea gustului muzical”⁸.

La 4 februarie 1925, când Sfântul Sinod a oficiat ridicarea Bisericii noastre la rangul de Patriarhie, Patriarhul Miron Cristea în alocuțiunea rostită cu acest prilej, a prezentat programul Bisericii Ortodoxe Române pe plan intern și extern.

⁴ Sebastian Barbu-Bucur – p.35, op. cit.

⁵ Școala domnească a lui Constantin Brâncoveanu, Școala de la Coltea, ctitorie a spătarului Mihai Cantacuzino, Școala de la Sf. Gheorghe-Vechi, Școala de la Sf. Sava și Școala de la Mănăstirea Antim, ctitorie a lui Antim Ivireanul, cf. Sebastian Barbu-Bucur, p.40-48, op. cit.

⁶ Școala de pe „Podul Șerban Vodă” a lui Costache Chiosea, Școala de pe „Podul Târgului de Afară” a dascălului Constandin, Școala de pe „Podul Mogoșoaiei” a dascălului Ghiță și Școala de pe „Podul Calitilor” a dascălului cântăreț Iancu Stan (a se vedea Gheorghe C. Ionescu – *Studii muzicologice și bizantinologice*, p.45, Ediție bibliofilă, București, 1997)

⁷ Arhivele Statului, f.152, Instr.1564 / 1864

⁸ Corneliu Moldoveanu – *Academia de muzică și artă dramatică*, București, articol în *Muzica românească de azi*, de prof. P. Nițulescu, București, 1939, p.881; a se vedea și *Conservatorul „Ciprian Porumbescu” 1864-1964*, p.17, București, 1964

În punctul III al programului s-a referit la înființarea Academiei de muzică religioasă, instituție „absolut necesară pentru reînvierea vechii muzici bisericești la înălțimea artistică a timpului”⁹

Cu acest prilej, I. Popescu-Pasărea lansează o „Moțiune” către Filiale și cântăreți cu propuneri concrete de realizare a acestui „deziderat (...) nutrit de toată cântărețimea din întreaga țară și exprimat în cele 6 congrese generale ce s-au ținut de către cântăreții bisericești, convinși că este o datorie sfântă a asculta glasul Păstorului celui Bun și de a contribui din toate puterile pentru înfăptuirea acestei mari dorințe și nevoi a Sfintei noastre Biserici, pentru păstrarea scumpelor comori artistice muzicale pe care trecutul ni le-a hărăzit, ca un talisman al credinței și al evlaviei străbune”¹⁰

O școală de înalte studii muzicale bisericești a existat în București între anii 1924-1927, școală care, din inițiativa Patriarhului Miron Cristea, la 5 martie 1928 a devenit Academia de muzică religioasă, primul ei rector temporar fiind numit arhiepiscopul vicar Tit Simedrea, cu misiunea expresă de a alege din numărul mare de muzicieni, pe cei mai pregătiți profesional, conform specificului Academiei nou înființate, inclusiv pe viitorul rector.¹¹

Al doilea an de învățământ, care începe la 19 noiembrie 1928, direcția Academiei este încredințată celei mai reprezentative personalități a vremii – Constantin Brăiloiu, colectivul didactic fiind alcătuit din:

Episcopul Tit Simedrea – Liturgică

I. Popescu-Pasărea – Muzică psaltică

Gheorghe Cucu – Armonie, Contrapunct, Compoziție corală și Dirijat

Ioan D. Chirescu – Muzică psaltică și Solfegiu comparat

Constantin Brăiloiu – Istoria muzicii și Folclor religios

Ion Croitoru – Cânt coral și Dirijat

G. Folescu – Canto

I. Livescu – Dicțiune

Mai târziu s-au adăugat acestora, nume de prestigiu ca: I. Filionescu, M. Rădescu, Mihail Jora, Vasile Popovici, preoții Ioan D. Petrescu și Paraschiv Angelescu, Paul Constantinescu și Ion Dumitrescu.

⁹ Alexie Buzurea – *Constantin Brăiloiu și Academia de muzică religioasă* (art. În vol. *Centenar Constantin Brăiloiu*, îngrijitori de ediție: Vasile Tomescu și Michaela Roșu, București, 1994, p.192) cf. Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia Românească, Acte și documente*, p.17, București, 1926

¹⁰ I. Popescu-Pasărea – *Academia de muzică bisericească și casa cântăreților bisericești*, în *Cultura*, an XIV, nr. 3-4, martie-aprilie, p. 8-9, 1925. Moțiunea prevedea următoarele: „Palatul Academiei de Muzică bisericească să fie zidit cu spusele benevole ale tuturor cântăreților bisericești; fiecare cântăreț bisericesc va oferi pentru acest scop câte 200 lei, sumă ce se va reține după statul de salarii, în două rate, aprilie și octombrie; acest palat va cuprinde (...) și căminul cântăreților (...) prevăzut în statutul Asociației; pentru facerea acestor operațiuni delegăm (...) cu puteri depline următorul comitet de construcție al Academiei de Muzică (bisericească) orientală: I. Popescu-Pasărea, președinte, Zamfir Datculescu, vice-președinte, Anghel Dumitre cu G. Olaru, V. Udrișteanu, Fl. Săraru, M.C. Unteanu, Damian Rânzescu, Petre Ionescu, Păun Belu, Petre Velicu și Petre Fărcășeanu. Au aderat la această propunere filialele: Râmnicu Sărat, Teleorman și Olt, urmând ca în continuare la adunările generale ale celorlalte filiale să se propună această hotărâre.”

¹¹ Alexie Buzurea, p.193, art. cit.

Între primele serii de absolvenți amintim pe: Gh. Comișel, Anton Uncu, Jean Bănescu, Victor Ojog, Kiril Popescu etc.

La 17 octombrie 1935 este instalat ca rector preotul Ioan D. Petrescu-Visarion.

După apariția legii așa-zise de „raționalizare” a învățământului superior din 1938, Academia de muzică religioasă a trecut sub îndrumarea exclusivă a Ministerului Instrucțiunii Cultelor și Artelor.¹²

În arhiva Universității de muzică din București există mai multe documente dintre care menționăm *Condica de prezență* în care sunt prevăzute disciplinele și profesorii care au ținut cursuri în toți anii în care a funcționat Academia de muzică religioasă din anii 1928-1941.

În toți acești ani, *Academia de muzică religioasă* a avut rezultate foarte bune, dar și destule greutăți și deziluzii, ajungându-se până la sacrificiul total al profesorilor care au predat o vreme fără salarii.

Aceasta era situația în 1941 când mulți studenți, plecând pe front, *Academia de muzică religioasă* nu mai avea rezultate benefice pentru Biserică și atunci marele muzician Mihail Jora a luat această Academie sub oblăduirea sa, transformând-o în „Secție de muzică religioasă” în cadrul Conservatorului Regal de Muzică și Artă Dramatică din București.

În *Monitorul Oficial*, Partea I, nr.247 din 17 octombrie 1941 a fost publicată Legea nr. 922 privind „reînființarea unor instituțiuni de învățământ superior din Basarabia și Bucovina, cum și pentru desființarea unor școli speciale” (p. 6378). În *Decretul-lege* emis cu acest prilej, în articolul VI se arată că: „Academia de muzică religioasă din București se înglobează ca secție specială a *Academiei de muzică și artă dramatică* din București. Ea va funcționa sub conducerea directorului *Academiei de muzică și artă dramatică* în condițiunile legilor din 27 mai 1930 și 4 noiembrie 1938, sub îndrumarea și controlul Patriarhului României. Personalul didactic și administrativ titular de la *Academia de muzică religioasă* trece la secția nou înființată a *Academiei de muzică și artă dramatică* din București. Dat în București la 11 octombrie 1941, vicepreședinte și președinte *adinterim* al Consiliului de Miniștri, Mihai A. Antonescu, Ministrul culturii naționale și al cultelor, General Rosetti, nr.1847”.

Dintr-un registru – aflat în arhiva Universității de muzică din București – privind situația școlară a unui student (luat la întâmplare) în decursul a patru ani (1941-1945) regăsim și profesorii acestei secții.

„Catalogul de examene” pe anul universitar 1947-1948 din care redăm câteva discipline mai importante precum: Psaltichie cu profesorul Dimitrie Gh. Cutava, Cânt gregorian – Paleografie bizantină cu profesorul Vasile Popovici, Canto religios cu profesorul Ion Bănescu, Liturgică și Imnologie

¹² Cu prilejul Centenarului Constantin Brăiloiu, Alexie Buzurea a publicat în volumul consacrat acestui eveniment, un pertinent studiu intitulat: *Constantin Brăiloiu și Academia de muzică religioasă* p.191-198, bazat și pe documente originale din *Colecția Doamnei Comișel* al cărei tată – Gheorghe Comișel – a fost șeful primei promoții de absolvenți.

cu profesorul P.P. Anghelescu, atesta faptul că Secția de muzică religioasă funcționa în acel an universitar.

Este important de menționat faptul consemnat de „Catalogul de examene” pentru disciplina *Canto religios*, că în anul I erau înscriși la examen 35 de studenți – numai băieți, iar în anul II erau 20.

A venit apoi reforma învățământului din 1948 care, prin Decretul nr.173 din 3 august, a dus la desființarea secției de *Muzică religioasă* din cadrul *Academiei de muzică și artă dramatică*, cu consecințe grave pentru cultura românească.¹³

Timp de aproape 50 de ani, *muzica bisericească* de sorginte bizantină a fost exclusă din programul de pregătire a muzicienilor, văduvind cultura muzicală românească de unul dintre cele mai importante izvoare ale tradiției naționale.

Imediat după Revoluția din 1989, în luna ianuarie 1990, prin larga înțelegere a Ministrului Învățământului – Mihail Jora – și prin bunăvoința Senatului Academiei de muzică în frunte cu domnul rector Nicolae Beloiu, la demersurile și insistențele lui Sebastian Barbu-Bucur – a luat ființă secția de *Muzică religioasă*, cu cele 20 de locuri de admitere, ca un act reparator al nedreptății comise asupra spiritualității românești.

Fără a se ține seama de aceste realități, dintr-o eroare, secția de *Muzică religioasă* a fost trecută în categoria specializărilor noi înființate și, deci, supusă acreditării.¹⁴

Având în vedere existența îndelungată a secției de Muzică religioasă în cadrul Academiei de muzică, ținând seama și de solicitarea Preafericitului Părinte Patriarh Teoctist, în urma intervenției exprese a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române privind necesitatea pregătirii specialiștilor în domeniul muzicii bizantine pentru învățământul teologic (Școli de cântăreți, Licee și Institute Teologice), precum și pentru pregătirea superioară a viitorilor cercetători ai imensului tezaur bizantin aflat pe teritoriul țării noastre, nădăjduim că, prin demersurile întreprinse de conducerea Universității de muzică din București, secția de *Muzică religioasă* va fi exceptată de la acreditare pentru motivul că ea a existat până în anul 1948 – când a fost desființată abuziv – și va fi reorganizată pe cu totul alte baze care să corespundă scopului pentru care a fost reînființată în 1990.

¹³ Este important de menționat faptul că – după mărturia verbală a lui Ion Dumitrescu și a secretarului general Mihai Popescu – soția lui Alfred Mendelsohn (Vera) secretara generală și soția lui Adia Ghertovici, au ars absolut tot ce era muzică psaltică.

¹⁴ Doarul pentru acreditare a fost văzut de mai multe ori – în ultimii ani – de către C.N.A. și de fiecare dată s-a afirmat că dosarul secției de Muzică religioasă este foarte bun. În luna martie a anului 1998, secția de Muzică religioasă a fost invalidată de către C.N.A. (sub pretextul că se încalcă legea nr.84/1995, art.11 al.3, care prevede că: „În învățământ se interzice prozelitismul religios” – cf. fax nr. 222/19.03.1998)